

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA DAVRIDA SHAXSNING MOSLASHUVCHAN FIKRLASHINING PSIXOLOGIK VA IJTIMOIIY OMILLARI

Xusanova Dilrabo Botiraliyevna

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi.

[orcid: 0008-9297-158x](https://orcid.org/0008-9297-158x), e-mail: DilraboHusanova@utas.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli transformatsiya davrida shaxsning moslashuvchan fikrlashini shakllantiruvchi psixologik va ijtimoiy omillar tahlil qilingan. Tadqiqotda inson tafakkurining o'zgaruvchan raqamli muhitdagi moslashuvchanlik darajasi, unga ta'sir etuvchi motivatsion, emotsional va kommunikativ omillar o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, shaxsning moslashuvchan fikrlashi raqamli kompetensiyalar, kreativlik, emotsional barqarorlik va ijtimoiy moslashuv darajalari bilan bevosita bog'liq. Raqamli muhitda fikrlash jarayonining samaradorligini oshirish uchun interaktiv ta'lim, raqamli gigiyena va media madaniyatni rivojlantirish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli transformatsiya, moslashuvchan fikrlash, psixologik omillar, ijtimoiy omillar, kreativlik, raqamli tafakkur, adaptiv tafakkur.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari inson hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, sun'iy intellekt tizimlarining keng qo'llanilishi, ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri hamda yangi kasblar va kompetensiyalarning paydo bo'lishi shaxs tafakkurida sifat jihatidan yangi o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda insonning moslashuvchan fikrlashi – ya'ni o'zgaruvchan muhitga tez va samarali javob qaytara olish, yangilikni tez o'zlashtirish va muammolarga ijodiy yondasha bilish qobiliyati – raqamli davrning eng muhim intellektual ko'rsatkichlaridan biriga aylanmoqda. Raqamli transformatsiya davrida insondan nafaqat texnologik bilimlar, balki o'zgaruvchan sharoitda mustaqil qaror qabul qilish, kreativ fikrlash va ijtimoiy moslashuvchanlik talab etiladi. Shu bois, shaxsning moslashuvchan fikrlashini shakllantiruvchi psixologik (motivatsiya, tafakkur tiplari, emotsional barqarorlik) hamda ijtimoiy (madaniy muhit, kommunikatsiya, ijtimoiy tarmoqlar ta'siri) omillarni chuqur tahlil etish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Raqamli muhitning inson tafakkuriga ko'rsatadigan ikki tomonlama ta'siri ya'ni imkoniyat yaratish bilan birga kognitiv yuklamani oshirishi shaxsning adaptiv salohiyatini o'rganishni yanada muhimlashtiradi. Shu jihatdan, raqamli transformatsiya nafaqat texnologik jarayon, balki inson tafakkuri, ong va psixologik barqarorligining yangi bosqichini belgilovchi omil sifatida ko'rilmoqda. Mazkur maqolada raqamli jamiyatda shaxsning moslashuvchan fikrlashini shakllantiruvchi asosiy psixologik va ijtimoiy omillar, ularning o'zaro bog'liqligi hamda innovatsion ta'lim muhitida bu jarayonni rivojlantirishning nazariy-amaliy jihatlarini tahlil etiladi.

MASALANING QO'YILISHI

Raqamli transformatsiya inson faoliyatining barcha sohalarini tubdan o'zgartirib yubordi. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy va texnologik tizimlarda, balki insonning dunyoqarashi, tafakkuri va ijtimoiy xulq-atvorida ham yangi paradigmalarning shakllanishiga sabab bo'lmoqda. Shaxsning moslashuvchan fikrlashi bu o'zgaruvchan raqamli muhitda yangi bilimlarni tez o'zlashtirish, nostandart vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va innovatsion yechimlarni topa olish qobiliyatidir. Shu nuqtai nazardan, raqamli jamiyat sharoitida shaxsning adaptiv tafakkurini shakllantirish dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida qaralmoqda. Chunki inson faoliyati tobora murakkablashayotgan sharoitda har bir individdan yuqori kognitiv moslashuvchanlik, psixologik tayyorgarlik va ijtimoiy moslashuvni talab etadi.

Mazkur masalaning mohiyati shundan iboratki, raqamli transformatsiya inson tafakkurini yangi intellektual talablar darajasiga olib chiqmoqda. Shu bois, shaxsning moslashuvchan fikrlashiga ta'sir etuvchi psixologik omillar (motivatsiya, kreativlik, emotsional barqarorlik) hamda ijtimoiy omillar (ijtimoiy muhit, kommunikativ madaniyat, raqamli tarmoqlar ta'siri) o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni tahlil etish zarur. Shuningdek, hozirgi ta'lim tizimi, mehnat bozori va madaniy axborot oqimlari insonning moslashuvchan fikrlashini rivojlantirishda qanday rol o'ynashi, bu jarayonning samarali mexanizmlarini aniqlash masalasi ham ilmiy izlanishlarni talab etadi. Shu jihatdan, ushbu tadqiqotning asosiy muammosi — raqamli jamiyatda shaxs tafakkurining moslashuvchanlik xususiyatlarini aniqlash va ularni rivojlantirishning psixologik-ijtimoiy asoslarini ishlab chiqishdir.

MASALANI YECHISH USLUBI

Raqamli transformatsiya sharoitida shaxsning moslashuvchan fikrlashini o'rganish ko'p qirrali, tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Shu bois mazkur masalani yechishda falsafiy, psixologik va ijtimoiy fanlar integratsiyasiga asoslangan metodologik yondashuv qo'llanildi.

Birinchidan, falsafiy-gnoseologik yondashuv asosida inson tafakkurining o'zgaruvchanligi, raqamli ong fenomeni va intellektual moslashuvning mohiyati tahlil qilindi. Bu yondashuv insonni raqamli muhitda yangi bilish shakllariga moslashuvchi faol subyekt sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi.

Ikkinchidan, psixologik tahlil uslubi yordamida shaxsning moslashuvchan fikrlashiga ta'sir etuvchi individual va motivatsion omillar o'rganildi. Tadqiqotda emotsional intellekt, ijodiy fikrlash, kognitiv moslashuvchanlik va stressga bardoshlilik kabi xususiyatlar alohida e'tiborga olindi.

Uchinchidan, ijtimoiy-psixologik yondashuv orqali shaxsning raqamli muhitdagi ijtimoiy o'zaro ta'siri, kommunikatsiya madaniyati va virtual ijtimoiylashuv jarayonlari tahlil qilindi. Bu uslub shaxs tafakkurining raqamli muhitdagi moslashuvchanligini ijtimoiy kontekstda ko'rib chiqishga imkon berdi.

To'rtinchidan, tadqiqotda tizimli tahlil va qiyosiy yondashuv usullaridan foydalanilib, turli yosh guruhlari, ta'lim muhitlari va kasbiy sohalarida moslashuvchan fikrlash darajalari solishtirildi. Shu orqali raqamli kompetensiya va intellektual moslashuv o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanishiga e'tibor qaratildi.

Bundan tashqari, empirik kuzatuv, so'rovnoma va kontent-tahlil metodlari yordamida raqamli texnologiyalar bilan faol ishlovchi shaxslarning fikrlash xususiyatlari, muammolarni hal etishdagi yondashuvlari hamda raqamli stress darajalari o'rganildi.

Umuman olganda, masalani yechish uslubi shaxsning moslashuvchan fikrlashini kompleks tahlil qilishga, ya'ni uni bir vaqtning o'zida falsafiy, psixologik va ijtimoiy jihatdan yoritishga qaratilgan bo'lib, bu integrativ yondashuv muammoning ilmiy yechimini chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

O'tkazilgan nazariy va empirik tahlillar raqamli transformatsiya sharoitida shaxsning moslashuvchan fikrlashi bir nechta omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanishini ko'rsatdi. Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

Birinchidan, shaxsning moslashuvchan fikrlashi raqamli kompetensiyalar bilan bevosita bog'liq ekani aniqlandi. Raqamli vositalardan samarali foydalanish, axborotni tanqidiy tahlil qilish va raqamli muhitda xavfsiz faoliyat yurita olish qobiliyatlari shaxsning intellektual moslashuvchanligini oshiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ldi.

Ikkinchidan, psixologik omillar orasida motivatsiya, kreativ tafakkur, emotsional barqarorlik va stressga chidamlilik eng muhim determinantlar sifatida ajralib chiqdi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yuqori ichki motivatsiyaga ega shaxslar raqamli o'zgarishlarga tezroq moslashadi va yangi texnologiyalarni o'zlashtirishda faolroq ishtirok etadi.

Uchinchidan, raqamli muhitda ijtimoiy aloqalar, onlayn kommunikatsiya va virtual hamkorlik inson tafakkurining yangi shakllarini vujudga keltirmoqda. Shu bilan birga, haddan tashqari axborot

yuklamasi, soxta axborot va ijtimoiy bosim shaxsning psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, moslashuvchan fikrlash jarayonini susaytirishi mumkinligi aniqlangan.

To'rtinchidan, ta'lim muhitida raqamli texnologiyalarni maqsadli va ijodiy qo'llash shaxsning moslashuvchan fikrlashini rivojlantirishda samarali omil bo'lib chiqdi. O'quvchilarda muammoli vaziyatlar yaratish, raqamli loyiha ishlari va interaktiv o'yin texnologiyalaridan foydalanish moslashuvchan fikrlashni kuchaytiradi.

Beshinchidan, raqamli tafakkur va moslashuvchan fikrlash o'rtasida o'zaro bog'liqlik mavjudligi empirik ma'lumotlar bilan tasdiqlandi. Shaxsning yangi axborot oqimlarini tezda tahlil qilish, ularni tanqidiy baholash va o'z faoliyatida moslashtirish darajasi yuqori bo'lgan holatlarda innovatsion fikrlash ko'rsatkichlari ham oshadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya inson tafakkurining adaptiv xususiyatlarini kuchaytirish bilan birga, ularni yangi psixologik muammolar bilan ham to'qnash keltirmoqda. Shu sababli, moslashuvchan fikrlashni rivojlantirish raqamli davr ta'limi, shaxsiy rivojlanish strategiyalari va ijtimoiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

XULOSA

Raqamli transformatsiya jarayoni inson tafakkuri va ijtimoiy hayotining barcha jihatlariga chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, shaxsning moslashuvchan fikrlashi raqamli jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishning asosiy omillaridan biridir. Bunday fikrlash turi shaxsga o'zgaruvchan sharoitlarda tezkor qaror qabul qilish, yangilikka ochiq bo'lish va innovatsion yechimlarni topish imkonini beradi. Shaxsning moslashuvchan fikrlashini shakllantirishda psixologik omillar motivatsiya, kreativlik, emotsional barqarorlik, stressga bardoshlilik; hamda ijtimoiy omillar kommunikativ madaniyat, raqamli muhitdagi ijtimoiy aloqalar va axborot madaniyati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillar o'zaro uyg'unlashganda, shaxsning raqamli muhitda intellektual faoliyati yanada samarali va ijodiy tus oladi. Raqamli tafakkur bilan moslashuvchan fikrlash o'rtasida kuchli o'zaro bog'liqlik mavjud bo'lib, u insonning o'rganish, ijod qilish va moslashish qobiliyatini belgilaydi. Shu bois, ta'lim tizimi, kasbiy tayyorgarlik dasturlari va ijtimoiy kommunikatsiya platformalari shaxsda moslashuvchan fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

Tadqiqot asosida quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

Ta'lim jarayonida raqamli tafakkur va moslashuvchan fikrlashni rivojlantiruvchi interaktiv, loyiha asosidagi, muammoli o'qitish metodlarini keng qo'llash zarur. O'quvchi va talabalar orasida kreativ fikrlash, tanqidiy tahlil va tezkor qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish kerak. Raqamli muhitda shaxsning psixologik barqarorligini ta'minlash uchun raqamli gigiyena, emotsional intellekt va media madaniyat bo'yicha maxsus treninglar tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Ijtimoiy siyosatda va kadrlar tayyorlash tizimida shaxsning adaptiv tafakkurini rivojlantirishni strategik yo'nalish sifatida belgilash zarur. Umuman olganda, raqamli transformatsiya davrida shaxsning moslashuvchan fikrlashini rivojlantirish inson kapitalining sifat ko'rsatkichlarini oshirish, innovatsion rivojlanish jarayonlarini jadallashtirish va barqaror intellektual jamiyatni shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Strategiya «Raqamli O'zbekiston – 2030». — T.: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 2020-yil 5-oktabr, PQ–6079.
2. OECD. Digital Skills for Private Sector Competitiveness in Uzbekistan. — Paris: OECD Publishing, 2023. — 84 p.
3. Mursalzade, G., Escriche-Martínez, S., Valdivia-Salas, S., Jiménez, T.I., López-Crespo, G. Factors Associated with Psychological Flexibility in Higher Education Students: A Systematic Review // Sustainability. — 2025. — Vol. 17, No. 12. — P. 5557.
4. Zhang, J., Li, H., Zhao, H. The Impact of Digital Transformation on Organizational Resilience: The Role of Innovation Capability and Agile Response // Systems. — 2025. — Vol. 13, No. 2. — P. 75.

5. Awad, J.A.R., Martín-Rojas, R. Digital Transformation Influence on Organisational Resilience through Organisational Learning and Innovation // *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. — 2024. — Vol. 13, No. 1. — P. 43.
6. Sun, X., He, Z., Qian, Y. Getting Organizational Adaptability in the Context of Digital Transformation // *Chinese Management Studies*. — 2023. — Vol. 17, No. 3. — P. 511–528.
7. Aslam, H., Rehman, A.U., Iftikhar, A., ul Haq, M.Z., Akbar, U., Kamal, M.M. Digital Transformation: Unlocking Supply Chain Resilience through Adaptability and Innovation // *Technological Forecasting and Social Change*. — 2025. — Vol. 210.
8. Yang, X., Ebo, T.O., Wong, K., Wang, X. Relationships Between Psychological Flexibility and Internet Gaming Disorder among Adolescents // *PLOS ONE*. — 2023. — Vol. 18, No. 2. — e0281234. — DOI: 10.1371/journal.pone.0281234.
9. Ding, D., Wang, W. Psychological Flexibility and Job Performance among IT Staff: A Chained Mediation Model // *Psychologia*. — 2022. — Vol. 64, No. 1. — P. 45–58.
10. Bezgodova, S.A., Miklyaeva, A.V. Цифровые трансформации психологии человека. — СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 2023. — 184 с. — ISBN 978-5-8064-2983-9.
11. Khoroshilov, D.A. Ontological, Social and Psychological Precarity: Ways of Interaction in Transitive Society // *Philosophy and Social Sciences Journal*. — 2021. — No. 4. — P. 55–63.
12. Dmitrieva, Yu.A. Гибкость мышления как ресурс переживания трудных жизненных ситуаций студентами // *Психология человека в образовании*. — 2023. — Т. 5, № 1. — С. 78–84. — DOI: 10.33910/2686-9527-2023-5-1-78-84.
13. Shovag, A.N. Цифровая трансформация современного познания // *Научный журнал «Философия и культура»*. — 2022. — № 11. — С. 94–103.
14. Mumindjanova, S.X. O‘zbekistonda psixologiya fanining rivojlanishi // *Oliy ta’limda ilmiy izlanishlar*. — 2023. — № 2. — B. 45–52.
15. Nuriddinova, A. O‘zbekistonda raqamli transformatsiyani amalga oshirishning yo‘nalishlari va ularning ijrosi // *Innovatsion rivojlanish jurnali*. — 2023. — № 4. — B. 17–25.
16. Muzaffarova, D. Raqamli transformatsiyani joriy qilish metodologiyasi // *TDIU Ilmiy axborotnomasi*. — 2024. — № 2. — B. 31–38.
17. InfoCom.uz. Raqamli transformatsiya sharoitida hayot sifati va axborot xavfsizligi // *Axborot texnologiyalari jurnali*. — 2023.
18. Academic Publishers. Exploring the Impact of Digital Transformation on Economic Sustainability in Uzbekistan // *International Journal of Academic Inquiry*. — 2025. — Vol. 4, No. 2. — P. 58–69.
19. Sayfullayeva, D. A. Raqamli psixologiya va zamonaviy ta’lim tizimi // *Toshkent davlat universiteti ilmiy xabarnomasi*. — 2024. — № 1. — B. 122–130.
20. Tursunov, B.K. Shaxsning raqamli kompetensiyalarini shakllantirishda ta’lim tizimining o‘rni // *Pedagogik innovatsiyalar jurnali*. — 2024. — № 3. — B. 88–96.